

3. *Иванова Т. В.* Культурологическая подготовка будущего учителя: Монография. – К.: ЦВП, 2005. – 282 с.
4. *Нечаев Н. Н.* Психолого-педагогические аспекты подготовки специалистов в вузе. – М.: Изд. МГУ, 1985. – 113 с.
5. *Подласый И. П.* Педагогика. – М.: Просвещение, 1996. – 626 с.
6. *Полякова Г.* Теоретико-методологічні основи реалізації компетентнісно-орієнтованого навчального процесу // Імідж сучасного педагога, 2005. – №9-10 (58-59). – С. 22-24.
7. Психологія особистості: Словник-довідник / За редакцією П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.
8. *Ростовський О. Я.* Проблеми й перспективи музично-педагогічної освіти в Україні // Педагогічні науки: Зб. наук. праць. – Суми: Сум. ДПУ ім. А.С. Макаренка, 2001 – С. 83-89.
9. *Талызина Н. Ф.* Теоретические проблемы разработки модели специалиста // Современная высшая школа. – 1986. – № 2. – С. 75-84.
10. *Шишов С.* Понятие компетенции в контексте качества образования // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – № 2. – С. 17.

Надійшла до редколегії 8.10.2008 року

УДК 378

Зарішняк І. М.

ЕМОЦІЙНО-ПОВЕДІНКОВИЙ КРИТЕРІЙ ДИДАКТИЧНОЇ ЕМОЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ „ВИКЛАДАЧ – СТУДЕНТ”

Анотація. У статті охарактеризовано показники одного із критеріїв діагностики емоційної взаємодії „викладач – студент” у процесі навчання. **Ключові слова:** емоційна дидактична взаємодія, стиль дидактичної емоційної взаємодії, емоційно-поведінковий критерій.

Аннотация. В статье описаны показатели одного из критериев диагностики эмоционального взаимодействия „преподаватель – студент”. **Ключевые слова:** эмоциональное дидактическое взаимодействие, стиль дидактического эмоционального взаимодействия, эмоционально-поведенческий критерий.

Annotation. The indexes of one of criteria of diagnostics of emotional co-operation are described in the article „teacher – student”. **Key words:** emotional didactic co-operation, style of didactic emotional co-operation, emotional-conduct criteria.

Модернізація сучасної системи освіти, перенесення акцентів із системи знань на особистість вихованця, розвиток її духовних і моральних здібностей потребує уваги до особистісно-емоційного компоненту дидактичної взаємодії в системі „викладач – студент”. Нехтування перевагами емоційного потенціалу суб'єктів процесу навчання суттєво знижує рівень мотивації та пізнавальної активності останніх, а загалом і ефективність процесу навчання в цілому. Тому однією з актуальних проблем сучасної педагогічної теорії і практики вищої школи є організація дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент”.

Проблема педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі досліджувалася науковцями в різних аспектах, проте лише незначна кількість робіт присвячена проблемі дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент”. Так, характер дидактичної взаємодії між викладачем і студентом під час організації самостійної роботи досліджували А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий, педагогічну взаємодію і педагогічне спілкування як взаємодію педагога й учня розглядають О. О. Бодальов, І. О. Зимняя, В. А. Кан-Калик, С. В. Кондратьєва, О. О. Леонтьєв, дидактичному спілкуванню викладача з учнем присвячені роботи Я. Л. Коломинського та А. О. Реана, дидактичну взаємодію викладача і студента аналізують О. Л. Балан, І. О. Зимняя тощо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дидактичної емоційної взаємодії в системі „викладач – студент” засвідчив, що питання про сутність дидактичної емоційної взаємодії у вищій школі ґрунтовно не вивчалось, недостатньо розкриті особливості та специфіка цього феномену, не визначено критерії діагностики дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент”.

Метою нашої статті є характеристика одного з встановлених критеріїв дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент” – емоційно-поведінкового.

Ґрунтуючись на дослідженні емоційного аспекту процесу навчання, увага до якого в останні роки значно посилилась (І. Д. Бех, І. А. Васильєв, В. Л. Поплужний, Л. В. Путляєва, О. К. Тихомиров, О. Я. Чебикін та ін.), а також аналізі понять „педагогічна взаємодія”, „дидактична взаємодія”, „емоційна взаємодія”, ми визначаємо „дидактичну емоційну взаємодію” як цілеспрямований процес реалізації навчання, що відображає взаємну емоційну активність та взаємозумовленість дій викладача і студентів у спільній навчальній діяльності з обов’язковим виникненням зворотного зв’язку і безпосередніх та опосередкованих емоційних взаємовпливів суб’єктів.

Проведений теоретичний аналіз проблеми дозволив нам визначити структуру та змістову характеристику компонентів емоційної дидактичної взаємодії „викладач – студент” [2], а також розробити критерії та показники її діагностики, які лягли в основу розгорнутої характеристики відповідного рівня ефективності дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент”.

Для оптимального функціонування визначеної нами взаємодії, коли результатом її є не тільки засвоєння знань, формування вмінь та навичок, а й взаєморозуміння, тісний педагогічний контакт, високий рівень пізнавальної активності студентів, взаємне задоволення спільною працею, ми встановили такі критерії:

- когнітивний, що включає знання, вміння та навички з основ організації дидактичної емоційної взаємодії,
- емоційно-поведінковий, який віддзеркалює характер емоційної взаємодії між викладачем і студентами крізь призму поведінкових установок;
- мотиваційний, що засвідчує рівень мотивації навчання та пізнавальної активності студентів.

Як показав структурно-компонентний аналіз розкритого феномену дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент” [2], сутність її розкривається в стосунках, спілкуванні, впливові, а проявом є стиль. Стосунки, що виникають під час дидактичної емоційної взаємодії, залежать від особистісних якостей педагога, від стилю його діяльності [4]. Характер емоційної взаємодії між викладачем і студентами найкраще, на нашу думку, розкривається через стосунки та поведінку взаємодіючих сторін. Стиль взаємодії вихователя і вихованців впливає на емоційний стан останніх [1]. Як ми зазначили, найкраще поведінковий аспект взаємодії віддзеркалюється у стилі взаємодії. Тому одним з критеріїв дидактичної емоційної взаємодії ми обрали емоційно-поведінковий, проявом якого є визначений нами стиль емоційної дидактичної взаємодії „викладач – студент” [3].

Розроблений емоційно-поведінковий критерій склав основу розгорнутої характеристики високого, середнього та низького рівнів емоційної взаємодії у процесі навчання між викладачем та студентами.

Так, одним із показників високого рівня сформованості емоційної взаємодії є вибір емоційно-особистісного стилю. Педагог займає позицію співробітництва, яка характеризується активно-позитивним стилем стосунків, інтересом до студентів, оптимізмом і взаємною довірою у спілкуванні, що будується на основі захоплення спільною творчою діяльністю. В основі такої взаємодії лежить добре знання педагогом особистості кожного студента. Педагогу властиве рівне душевне ставлення до студентів, спокійна, впевнена манера поведінки, твердий, рівний тон звертання, терпіння. За такого стилю взаємодії студент вірить, що педагог готовий йому допомогти, вимоги викладача справедливі. Педагогу властива емпатія – здатність співпереживати, враховувати почуття студентів, дивитися їх очима на проблеми, що хвилюють.

Середній рівень характеризується застосуванням емоційно-вибіркового стилю: педагогу властива стриманість і терпіння, він „відкритий” для студентів, пропонує їм своє співробітництво через інтерес до знань. Встановлення контакту з групою для нього нетривале, але характеризується стійкістю та результативністю, виникненням задоволення від взаємодії обох сторін.

Низькому рівню сформованості дидактичної емоційної взаємодії притаманний емоційно-ситуативний чи емоційно-негативний стиль. Якщо переважає емоційно-ситуативний стиль, то педагога часто дратують усмішки, поведінка студентів; він постійно втомлений, незадоволений студентами, інтерес до студентів ситуативний, не завжди виникає взаєморозуміння і використовується спільна діяльність. Зауваження робить в різкому, роздратованому або іронічному тоні. Спостерігається ситуативна установка на студентів.

Для емоційно-негативного стилю характерна жорстка дисципліна і вимогливість, можна сказати – прискіпливість; педагог легко „спалахує”, його не цікавлять психологічні особливості та емоційні стани студентів, відсутній інтерес до студентів, між викладачем і студентами часто виникають непорозуміння. Спостерігається негативна установка на студентів. Особистісне спілкування під час такого стилю виключається.

Для здійснення діагностики за розробленим нами критерієм ми склали опитувальник аналізу викладачем особливостей індивідуального стилю дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент”. В його основу покладено такі ознаки: змістовні характеристики стилю, динамічні характеристики та результативність.

Таблиця

Опитувальник

Аналіз викладачем особливостей індивідуального стилю дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент”

Інструкція. Відповіді на перераховані питання допоможуть Вам визначити власний стиль дидактичної емоційної взаємодії. Для цього відмітьте галочками варіанти відповідей, що відповідають Вашій позиції (під час збігу кількох варіантів відмічайте всі колонки). Підрахувавши кількість галочок у кожній колонці, ви можете визначити власний стиль. Найбільша кількість відповідей в одній з колонок свідчить про вірогідність переваги у викладача стилю, що вказаний у колонці.

№	Питання	ЕОС ¹	ЕВС ²	ЕСС ³	ЕНС ⁴
1.	Ви завжди вимагаєте абсолютної тиші на занятті?	ні	ні	ні	так
2.	Ви часто робите зауваження студентам щодо дотримання дисципліни?	ні	ні	так	так
3.	Чи може неготовність студентів чи настроїв вивести Вас із рівноваги?	ні	ні	так	так
4.	Як Ви гадаєте, студентам приємно у Вас на занятті?	так	так	так	ні
5.	Ви часто підвищуєте голос на студентів?	ні	ні	так	так
6.	Ви завжди вимагаєте чіткої дисципліни на занятті?	ні	ні	так	так
7.	Зауваження студентам робите в різкому, іронічному тоні?	ні	ні	так	так
8.	Вас відволікає „робочий шум” на занятті?	ні	ні	так	так
9.	Ви часто аналізуєте власну діяльність?	так	так	ні	ні
10.	Як Ви гадаєте, студентам цікаво у Вас на занятті?	так	так	так	ні
11.	Вам байдуже, які емоції виникають у студентів після	ні	ні	так	так

¹ Емоційно-особистісний стиль

² Емоційно-вибірковий стиль

³ Емоційно-ситуативний стиль

⁴ Емоційно-негативний стиль

	спілкування з Вами?				
12.	Вас цікавлять психологічні особливості та емоційні стани студентів у певних ситуаціях?	так	так	так	ні
13.	Ви цікавитесь діяльністю студентів постійно?	так	так	ні	ні
14.	Вас цікавить діяльність студентів тільки, коли в тому є необхідність?	ні	ні	так	ні
15.	Між Вами і студентами часто виникають непорозуміння?	ні	ні	так	так
16.	У навчанні зі студентами ви займаєте позицію співробітництва?	так	так	ні	ні
17.	В основі взаємодії лежить спільна діяльність?	так	так	так	ні
18.	Контакт з групою тривалий	так	ні	ні	ні
19.	Під час взаємодії використовуєте особистісне спілкування?	так	так	ні	ні
20.	Під час взаємодії завжди виникає взаєморозуміння?	так	так	ні	ні
21.	Під час взаємодії часто виникає непорозуміння?	ні	ні	так	так
22.	Під час взаємодії ви виключаєте особистісне спілкування?	ні	ні	ні	так
23.	Виявляєте інтерес до зауважень студентів, якщо вони навіть не стосуються навчання?	так	ні	ні	ні
24.	Поважно вислуховуєте студентів, не перебиваючи їх, тактовно вказуєте на помилки?	так	так	ні	ні
25.	Часто ваші критичні зауваження стосуються особистості студента, а не його діяльності?	ні	ні	так	так
26.	Будете свої стосунки зі студентами, розуміючи їхній внутрішній стан	так	так	ні	ні
27.	Ви зразу ж відповідаєте на несподівані запитання студентів?	так	ні	ні	ні
28.	Задоволення від взаємодії виникає в обох сторін?	так	так	ні	ні

Негативна і ситуативна установка на студентів знижує ефективність взаємодії, тому що у таких випадках ускладнюється взаєморозуміння, встановлення доброзичливих стосунків між викладачами і студентами. Але стиль, хоча він і характеризує усталені норми, можна змінити.

Отже, емоційно-поведінковий критерій діагностики дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент” розкриває характер емоційної взаємодії між викладачем і студентами крізь призму поведінкових установок, які можна за необхідності змінити. Для цього необхідно розробити рекомендації щодо удосконалення викладачем власного стилю емоційної дидактичної взаємодії.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: шляхи реалізації // Рідна школа. – 1999. – №12. – С. 13-16.
2. Зарішняк І. М. Компонентно-структурний аналіз поняття „дидактична емоційна взаємодія” у системі „викладач – студент” // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2004. – №10. – С. 17-21.
3. Зарішняк І. М. Характеристика стилів дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент” // Теорія і практика ринкових перетворень: економічний та соціальний контекст: Зб. мат. всеукр. наук.-практ. конф. 20-22 березня 2008 р. Т. 4. – Вінниця: ВІЕ ТНЕУ, 2008. – С. 297-301.
4. Зарішняк І. М. Сутність дидактичної емоційної взаємодії „викладач – студент” // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія // Зб. наук. праць. – Випуск 23 / Редкол.: М. І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця: ПП „Едельвейс і К”, 2008. – 379 с. – С. 52-55.

Надійшла до редколегії 8.10.2008 року